

Het wonderlijke overnamerecht van de pers

Het overnemen van nieuwsberichten uit en door de pers is geregeld in artikel 15 van de Auteurswet. Daarin staat dat de schrijvende pers en de omroep bepaalde berichten en artikelen van elkaar mogen overnemen. Het beginsel van vrije informatiedoorgifte ligt eraan ten grondslag.

'Als inbreuk op het auteursrecht wordt niet beschouwd...' Zo beginnen veelal de in de Auteurswet geregelde beperkingen op het auteursrecht. Het betreft handelingen die normaal gesproken tot de exclusieve openbaarmakings- en/of verveelvoudigingsbevoegdheden van de auteur behoren, maar die volgens de betreffende wettelijke bepaling aan diens verbodsrecht zijn onttrokken.

In Boekblad 22 en 43 kwamen de wettelijke beperkingen aan de orde van respectievelijk het citaatrecht (artikel 15a Auteurswet) en het reprorecht (artikel 16b en 17 Auteurswet). Bij het reprorecht betrof het de bevoegdheid om zonder toestemming van de auteursrechthebbende te kopiëren voor eigen gebruik, of althans voor een afgebakende kring van gebruikers. Bij het citaatrecht stond de bevoegdheid centraal om andermans werk in het eigen werk aan te mogen halen, mits de aanhaling relatief van beperkte omvang was en bovendien in een ondergeschikte en functionele relatie stond met het werk waarin werd geciteerd. Met betrekking tot dat laatste was nog iets vreemds aan de hand. Volgens de tekst van de wet mocht immers slechts worden geciteerd in een aankondiging,

oordeling, wetenschappelijke verhandeling of polemieek. Deze context strookt niet met de maatschappelijke realiteit waarin het volstrekt aanvaard is dat ook wordt geciteerd in romans, films, commerciële uitingen en in bijvoorbeeld werken van beeldende kunst.

In deze bijdrage komt een derde beperking op het auteursrecht aan de orde, namelijk het overnemen van nieuwsberichten en bepaalde artikelen door en uit de pers. Bijzondere aandacht zal in dit verband worden besteed aan de positie van knipselkranten waarover de Hoge Raad na een proefproces, dat werd aangespannen door de Stichting Reprorecht, een jaar geleden (10 november 1995) een definitief oordeel velde.

Alvorens in te gaan op het overnamerecht van de pers, is het waarschijnlijk verhelderend om deze beperking van het auteursrecht te plaatsen naast de overige beperkingen die in de Auteurswet zijn opgenomen, voorzover deze relevant zijn voor op schrift gesteld werk. Bij die wettelijke beperkingen — dat wil zeggen bij die bevoegdheden om gebruik te maken van andermans werk — geldt telkens een eigen regime; bij elke beperking hoort een eigen ratio en horen eigen randvoorwaarden. Het enige aspect

dat regelmatig terugkeert is het vereiste om de bron en de maker van het overgenomen werk te vermelden.

Ik wijs op de volgende wettelijke beperkingen:

- artikel 15 behandelt het overnamerecht door de pers uit de pers;
- artikel 15a heeft betrekking op het citaatrecht binnen een beperkte context;
- artikel 15b gaat over het gebruik van werken afkomstig van de overheid;
- artikel 16 betreft het overnemen van andermans werk in educatieve publicaties ('als toelichting bij het onderwijs');
- artikel 16b tot en met 17 regelt het kopiëren van andermans werk voor 'eigen' gebruik in de ruime zin van het woord ('het reprorecht').

Een nadere beschouwing van deze wettelijke beperkingen laat zien dat wanneer men gebruik wil maken van andermans werk men niet slechts kan volstaan met het noemen van de bron en de maker. De definities en randvoorwaarden die eigen zijn aan elke beperking afzonderlijk, creëren veelvuldig overlappings- en afbakeningsvraagstukken. Zo zal de pers soms willen citeren en bevat

een achtergrondartikel of een interview weleens een nieuwsbericht en is het onduidelijk of het overnamerecht nu wel of niet de bevoegdheid inhoudt om ook een bericht van een ander te bewerken zonder toestemming.

Vrije informatiedoorgifte

Artikel 15 van de Auteurswet regelt de bevoegdheid om bepaalde be-

richten en artikelen door de pers en de omroep uit de pers en de omroep over te nemen. Het artikel vormt een uitwerking van de artikelen 2 en 10 bis van het internationaal auteursrechtenverdrag, de Berner Conventie. Het recht om berichten door en uit de pers over te mogen nemen, komt bij uitstek voort uit het voor een democratische samenleving zo belangrijke beginsel van de *free flow of information*, de vrije informatiedoorgifte. Dit algemene belang van een vrije informatiedoorgifte staat uit de aard der zaak op gespannen voet met het individuele belang van de auteursrechthebbende die zijn werk exploiteert en tegen inbreuk beschermt door zijn verbodsrechten uit te (kunnen) oefenen. Dit recht om openbaar-

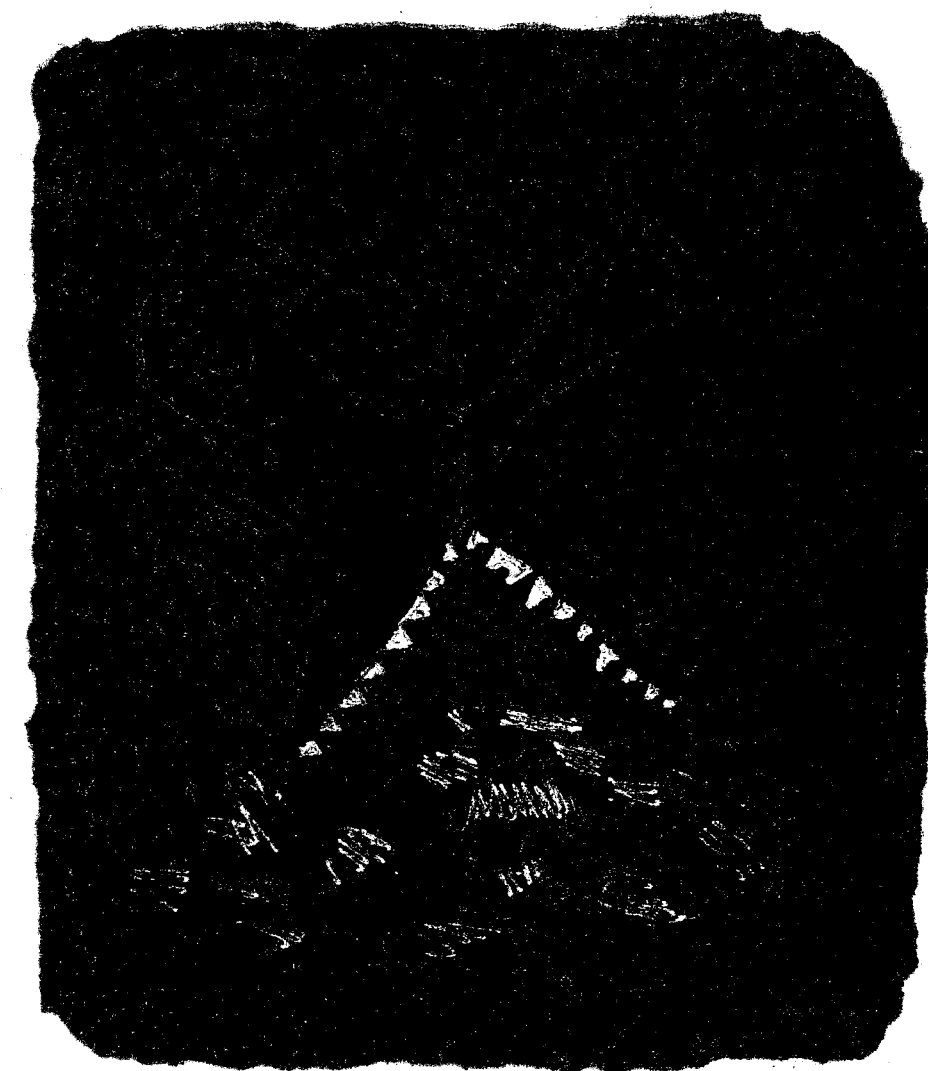
Knipselkranten werden ooit
misprijzend gekwalificeerd als
'journalistiek met schaar en lijmpot'

king en verveelvoudiging van het werk te kunnen verbieden, belemmert de *free flow of information* en om deze reden heeft de wetgever binnen de context van de nieuwsverspreiding het auteursrechtelijke verbodsrecht teruggedrongen ten gunste van het algemeen belang van de vrije informatie-doorgifte. Dat bij de waarborging van dit belang het belang van de auteursrechthebenden niet onaanvaardbaar wordt opgeofferd, komt door de (beperkte) mogelijkheid het auteursrecht voor te behouden en door de volstrekte wederkerigheid van het recht. De pers en de omroep die mogen overnemen zijn namelijk dezelfde media als die waaruit mag worden overgenomen. Dit recht geldt ook *kriskras*, dat wil zeggen dat de omroep uit de schrijvende pers mag overnemen en omgekeerd. Op gespannen voet met deze reciprociteitsgedachte staat de positie van de knipselkrant, die slechts 'neemt' en niet — althans niet in de hier bedoelde zin — 'geeft'.

Bevoegd tot het zonder toestemming overnemen van artikelen en berichten noemt artikel 15 dag-, nieuws-, weekbladen en tijdschriften, alsmede de radio en televisie en de draadomroep. Deze opsomming vormt een uitwerking van het begrip 'de pers', zoals vermeld in artikel 10 bis van de Berner Conventie. Het zal niemand verbazen dat afbakening en betekenis van deze verschillende media de nodige stof tot discussie heeft opgeleverd. Met name het onderscheid tussen weekblad en tijdschrift heeft nogal wat vragen opgeroepen. Die vragen klemmen ook omdat aan het verschil tussen een tijdschrift en een weekblad — zoals hierna aan de orde komt — nog gaande consequenties zijn verbonden.

Knipselkrant Lange tijd is ook een punt van discussie geweest of een knipselkrant tot 'de pers' moest worden gerekend. Meer nog dan waarschijnlijk de vraag of een knipselkrant nu wel kon worden gekwalificeerd als een tijdschrift in de zin van het wetsartikel, werd de positie van knipselkranten betwist omdat een knipselkrant het eerder genoemde beginsel van geven en nemen doorkruist. Knipselkranten werden misprijzend ook wel gekwalificeerd als journalistiek met de schaar en de lijmpot. Een knipselkrant 'neemt' alleen maar en 'geeft' niets.

De erkenning van de positie van de knipselkrant als overnemer doorbreekt aldus

ILLUSTRATIE: MIRIAM HOMMES

bijvoorbeeld professor Quaedvlieg de solidariteitsgedachte die hij aan artikel 15 toedicht. Minder moeite met een overnamebevoegdheid voor de knipselkrant had evenwel professor Verkade. Hij heeft erop gewezen dat het overnamerecht bovenal is gebaseerd op de bevordering van het algemeen belang van de vrije informatiedoorgifte, welk belang ook zeker door de knipselkrant wordt gediend. Verkade voegt daaraan toe dat de knipselkrant mogelijk ook minder parasitair is, dan zij lijkt. De knipselkrant produceert weliswaar niet zelf nieuws, maar het belang van het selecteren van nieuws mag niet worden miskend, aldus Verkade.

Na een proefproces tot de Hoge Raad aan toe, hebben de rechters het verweer van de Vereniging Nederlands Bibliotheek- en Lektuur Centrum en van de provincie Noord Brabant gehonoreerd. Deze partijen beriepen zich tegenover de Stichting

Reprorecht op de wetsgeschiedenis waaruit bleek dat de toenmalige minister Korthals Altes de knipselkrant expliciet bedoelde te begrijpen als tijdschrift in de zin van het voorgestelde wetsartikel. De Stichting Reprorecht, die probeerde om een billijke vergoeding voor de knipselkrantkopieën te incasseren, beet in het zand.

Volgens de Hoge Raad is een knipselkrant nu dus ook bevoegd om nieuwsberichten en bepaalde artikelen zonder toestemming over te nemen. Men dient hierbij overigens wel te bedenken dat zo uitdrukkelijk als de wetsgeschiedenis de knipselkrant erkende, zo zwijgzaam was de wetsgeschiedenis over de toepasselijkheid van het overnamerecht op technologisch vernieuwende varianten van de bestaande media, zoals een elektronische knipselkrant. De elektronische nieuwsvoorziening werd bij de totstandkoming van de wetsbepaling in het geheel genegeerd. Wij moeten

er dan ook van uitgaan, juist vanwege de verre gaande beperking op het reguliere belang van de auteursrechtthebbende, dat het overnamerecht niet zomaar van toepassing is op nieuwe media c.q. elektronische varianten van de oude pers. Deze vaststelling spoort ook met de felle strijd die journalisten momenteel uitvechten met dagbladuitgevers wat betreft het gebruik van hun pennenvruchten voor nieuwe media.

Feiten of berichten Overigens mogen niet alle door de pers vervaardigde items worden overgenomen. Het overnamerecht is beperkt tot nieuws en gemengde berichten en tot artikelen over actuele economische, politieke of godsdienstige onderwerpen. Met betrekking tot laatst genoemde artikelen bepaalt de wet dat 'het auteursrecht kan worden voorbehouden'. Met deze wat vreemde uitdrukking (het auteursrecht voorbehouden) wordt niet bedoeld dat zonder dit voorbehoud het auteursrecht verloren zou gaan. Wat wordt bedoeld is dat wanneer bij het artikel uitdrukkelijk wordt vermeld 'auteursrecht voorbehouden' de overname van de betreffende bijdrage ingevolge artikel 15 niet is toegestaan. En juist op dit punt doet zich de curieuze tegenstelling tussen het tijdschrift en het weekblad gevoelen. Blijkens artikel 15 is het bij een tijdschrift voldoende wanneer het auteursrechtelijke voorbehoud uitdrukkelijk wordt opgenomen 'aan het hoofd van het nummer', dat wil zeggen in bijvoorbeeld het colofon of bij de inhoudsopgave, althans voorzover deze is afgedrukt op de eerste daarvoor in aanmerking komende pagina. Bij de andere media, waaronder het weekblad, moet echter telkens per bijdrage uitdrukkelijk het auteursrecht worden voorbehouden. Het overnemen van een dergelijk voorbehoud per artikel gebeurt natuurlijk nooit, zodat in de praktijk het gevolg van het maken van een onderscheid tussen weekblad en tijdschrift erg groot is, terwijl niemand precies het verschil tussen een weekblad en een tijdschrift weet aan te geven. In de juridische literatuur is dan ook weinig bijval te vinden voor deze positieve discriminatie van het tijdschrift.

De beperking van hetgeen mag worden overgenomen is een belangrijk verschil met het in artikel 15a geregelde citaatrecht. Die citaatbevoegdheid is immers wel beperkt tot het mogen citeren in een bepaalde context, maar wat mag worden geciteerd is niet aan beperkingen onderhevig. Anders ligt dit bij de pers, waar het overnamerecht zich bij-

voorbeeld niet uitstrekt tot het recht om beeldmateriaal van de schrijvende pers over te nemen, zoals foto's, topografiekaartjes, grafieken, et cetera. Onder het specifieke regime van de overnamebevoegdheid vallen ook niet de auteursrechtelijk geheel vrije nieuwsfeiten. Waar het nieuwsbericht een auteursrechtelijk werk is, wordt het nieuwsfeit als zodanig namelijk door het auteursrecht in het geheel niet beschermd. De consequentie van de status van het 'nieuwsfeit' is dus omgekeerd aan de positie van het eerdergenoemde beeldmateriaal. Beide vallen

Beeldmateriaal en
nieuwsfeiten vallen
niet onder het overnamerecht.
Het overnemen van foto's
en grafieken is namelijk
gewoon verboden, terwijl
nieuwsfeiten (behalve
niet auteursrechtelijk
beschermd zijn)

niet onder het overnamerecht, maar waar de feiten juist 'vrij' zijn, is de overname van foto's en dergelijke verboden.

Lastig is nog de afbakening van artikelen die naar hun onderwerp wel of juist niet onder het overnamerecht vallen. Gezond verstand en een inhoudelijke analyse en eventuele interpretatie van de tekst moeten hier uitkomst bieden bij de vraag wat nu als een actueel artikel over economie, politiek of religie moet worden beschouwd. Een extra — en allerm minst academische — complicatie doet zich voor wanneer artikelen verschillende onderwerpen (wel/niet actueel/religieus) en bovendien nog eens nieuwsfeiten en/of nieuwsberichten bevatten.

Bij de afbakeningsproblematiek zou in belangrijke mate de ratio van artikel 15, het algemeen belang van de *free flow of information*, een sturende rol moeten vervullen. Dit algemeen belang staat in beginsel haaks op het belang van de individuele rechthebbende bij het beschermen van zijn werk tegen ongeautoriseerd gebruik door derden, of bij het op zijn minst te gelde kun-

nen maken van dit verbodsrecht. Nu de knipselkrant ook als tot overname bevoegd medium is erkend, staat de deur open voor het grootschalig profiteren van door anderen vergaard nieuws en van door anderen geschreven artikelen. Weliswaar gaat de bevoegdheid niet zo ver dat men een 'groot aantal' nieuwsberichten of een heel journaal of programma mag overnemen, maar deze beperkingen van de overnamebevoegdheid moeten van geval tot geval, aan de hand van de algemene beginselen van het auteursrecht, worden beredeneerd, daar artikel 15 in dit opzicht zelf geen beperkingen oplegt. In de juridische literatuur circuleren reeds wilde voorbeelden van op commerciële basis opererende knipselkranten, zoals de knipselkrant die wekelijks de hoogtepunten presenteert uit de opiniebladen van de betreffende week.

Juridische koorddans Voor een Studiecommissie van de Vereniging voor Auteursrecht was een en ander aanleiding om nog eens te benadrukken dat de term *free flow of information* niet duidt op de gratis verspreiding maar op de vrije verspreiding van informatie. De Commissie pleitte voor het invoeren van een billijke vergoeding voor het overnemen en wees ook op bestaande contracten tussen de audiovisuele media onderling en op contracten met persbureaus waar tegen betaling van een vergoeding gebruik wordt gemaakt van tekst- en beeldmateriaal.

Aldus is principieel het laatste woord over het overnamerecht van de pers nog niet gezegd en verdient het onderwerp onze voortdurende kritische aandacht, zodat een goed evenwicht wordt gevonden tussen het algemeen belang van de vrije informatiedoorgifte enerzijds en het beschermen van het belang van de auteursrechtthebbenden bij een adequate honorering anderzijds. En bij deze juridische koorddans moeten wij dan ook nog erg opletten dat de regeling niet te gecompliceerd wordt. Want zodra zo'n overnamerecht (maar hetzelfde geldt voor het vaker genoemde citaatrecht) niet eenvoudig toepasbaar is, wordt het in de praktijk vervangen door een contractuele regeling waarbij wel betaald wordt, de gratis verleende wettelijke bevoegdheden ten spijt.

MARCEL DE ZWAAN

De auteur is advocaat bij Houthoff Advocaten en Notarissen te Amsterdam